

Възможности за установяване на антидатиране²⁴⁷ в документи чрез признаците на почерка

доц. д-р Людмил Георгиев

POSSIBILITIES FOR DETERMINING THE BACKDATING OF A DOCUMENT THROUGH THE INDIVIDUAL CHARACTERISTICS OF HANDWRITING

Lyudmil Georgiev, Ph.D

Forensic Examiner, Associate Professor in Forensic

This article deals with the possibilities for determining through forensic analysis the backdating of a document by studying and comparing the individual characteristics of the handwriting of its author. It examines the necessary preconditions for carrying out the analysis and points out the concrete steps to be taken by the forensic document examiner.

Key words: forensic analysis; examination of handwriting and signatures; backdating of a document; medical conditions that lead to changes in the individual handwriting

Почерковите експертни изследвания са сред най-често назначаваните от съда и разследващите органи. В преобладаващата част от случаите, както по наказателните, така и по гражданските дела, основните задачи в тях имат идентификационен характер и се свеждат до установяване авторството на ръкописен текст и/или подпис. На базата на предоставения сравнителен материал от ръкописни текстове и подписи в качеството им на свободни, условно-свободни и експериментални образци, специалистите – вещи лица в областта на графическите изследвания могат с категоричност или с вероятност да отговорят на поставените им в определенията /постановленията/ задачи. В основата на тези възможности са трите основни свойства на почерка, отразени в ръкописните текстове и подписи: индивидуалност, относителна устойчивост и вариантност [3]. Резултатите в експертните изследвания /най-общо казано/ могат да бъдат постигнати с помощта на: 1. Различни криминалистически технически средства /увеличителни прибори: лупи, микроскопи, видеоспектрален компаратор - чрез използването му в условията на различни дължини и разположение спрямо изследвания обект на вълната на светлинните източници/ [3]³; 2. Установяване на писмено-двигателните навици на лицето; 3. Сравнителен анализ на общите и частни признаци, отразени в изследвания почерк и в сравнителните материали.

Независимо от положителния резултат при идентификационното изследване /в смисъл, че се установи авторство на конкретно лице/, понякога възниква и допълнителна необходимост /или правен интерес/ от установяване на периода на изготвяне на документа или на така нареченото „антидатиране“, особено ако лицето не желае да даде показания за това или пък е починало. В утвърдилата се до момента съдебна и експертна практика, исканията за подобни изследвания се свеждат основно до възложение за химически анализ на багрилата /мастилата/, с които са написани текстовете /или положени подписите/. Според наши водещи експерти в областта на технико-криминалистическото изследване на документи⁶, този деструктивен метод /свързан е с отнемане на химикална паста, а оттам и на частици от хартията на документа/ не може да бъде ефективно приложим относно установяването на периода на написването /подписването/ на съответния документ. В криминалистическата практика няма достатъчна надеждна и универсална методика за определяне на относителната и абсолютната давност на ръкописни текстове в документи по стареенето на багрилата, използвани при написването им. Още повече, че при относително кратки времеви разлики /от минути до 1-3 години/ в багрилата не настъпват измене-

²⁴⁷ Антидатиране: създаване на документ със задна дата

ния, които могат да бъдат установени със съвременните технически средства и апаратури. Това в известна степен е така, тъй като процесът на „стареенето“ на различните мастила в документите може да бъде съпроводен от разнообразни фактори: от спецификата на химическите компоненти; от следовъзприемащата повърхност /хартия/; от съхранението на документа /на места подложен под въздействие на слънчева светлина или в постоянно затъмнени помещения, температура, влажност/ и др.

Съществуват обаче възможности чрез химически анализ на мастилата в документ – обект и образци да се установи сходство /т.е. да се допусне хипотетично, че текстовете или подписът в различните документи са били написани или положени с един и същ пишещ прибор/.

В експертната практика са известни и случаи, когато по „косвени“ признаци е установено антидатиране на документ. Например /във връзка с наказателно дело на СРС/, чрез експертно изследване⁵ специалисти-вещи лица от НИКК–МВР установяват по категоричен начин антидатиране на протокол за доброволно предаване, попълнен на ръка /в това число и датата 06.04.2009 г./ от разследващ полицай. Заключение на вещите лица е направено, след като във връзка с поставената задача по служебен път е установено, че типографската бланка на протокола за доброволно предаване е отпечатана в Полиграфическата база на МВР близо две години по-късно от датата, изписана в документа /януари 2011 г./. В друг случай, в НИКК-МВР е изследван относно антидатираност ръкописен текст, изписан с химически молив върху част от страница на книга и съдържащ дата към 1944 г. При изследването се установява антидатираност на основание на това, че листът е бил откъснат от книга, която е издадена през 1956 г.

Трудно е обаче в разследващата, а и още повече в експертната практика да се разчита само на подобни косвени признаци за установяване на антидатираност /тъй като те са по-скоро изключения/. В настоящото изложение ще бъдат разгледани някои възможности за установяване на подобни обстоятелства чрез признаците на почерка.

Във връзка с решаването на експертни задачи относно установяване на антидатираност чрез признаците на почерка в документи, в които има ръкописни текстове и /или подписи/, предлагаме основните аспекти /стъпки/ за вещото лице да бъдат следните:

По възможност осигуряване на оригинала на изследвания документ

Както при идентификационните изследвания, така и в разглежданите случаи за установяване на антидатиране е желателно на вещото лице да бъде предоставен оригиналът на изследвания документ. Така специалистът ще има възможност да се запознае и изследва както бланката на документа /с евентуално допълнителните й реквизити - печати, щемпели, дати и пр./, така и евентуалното наличие на признаци за техническа подправка на подписа /цветови гами на химикалната паста, липса на релефност, неомастилени щрихи, наличие на тонерни или индигови частици, необичайна забавеност или ъгловатост на движението, необосновано спиране на пишещия прибор и др./. Възможно е при изследването на оригинала да се установят и признаци на умишлена промяна на почерка. Освен това оригиналният документ дава по-големи възможности за установяване на характерни особености в някои от частните признаци на елементите в буквите, числата, символите в ръкописните текстове /както и в подписите/, с цел последващото им сравнително изследване със съответстващите сравнителни образци.

Липсата /или непредоставянето по някаква причина/ на оригинала на документа не следва обаче да изключва възможността от извършване на експертно изследване, в това число и по отношение на антидатирането на документ по признаците на почерка. Разбира се в тези случаи, колкото е по-добро качеството на копието на изследвания документ, толкова повече би се улеснила задачата на вещото лице.

Осигуряване на максимален брой сравнителни образци

За подобен вид изследвания е особено важно осигуряването на максимален брой ръкописни текстове и/или подписи от различни периоди – преди датиранието на изследвания документ, период близък и по възможност съвпадащ с датирания документ/, периоди последващи датирания документ. За разлика от идентификационното изследване /при което задачата е да се установи авторството на ръкописния текст /подпис/ и където често пъти и по значително малък брой образци се стига до заключение/, при изследването на документи с цел установяване на антидатирание, вещото лице се нуждае от голям обем сравнителни образци и то по възможност от различни периоди. По отношение на тези материали следва да има достоверност, както от гледна точка на техния произход /авторство/, така и по отношение на датиранието им. Това е важно за последващите групирания на образците и за анализа на признаците на почерка в различните времеви периоди. Често пъти обаче почерковите изследвания се налагат и по отношение на лица, които вече са починали. В тези случаи възложителите на експертизата следва да осигурят образци от всевъзможни източници: лични документи; кореспонденция; тетрадки и бележници, попълвани от лицето, държавни и обществени институции, до които са подавани различни молби, заявителски материали, попълвани на ръка, кадрови досиета, пенсионни преписки в НОИ, здравни заведения, учебни заведения, общини /например актовете за граждански бракове, които съдържат подписите и на младоженците и на свидетелите им, се съхраняват от периода след Руско-турската освободителна война – 1879 г. /, данъчни служби, нотариални кантори, агенции по вписвания, полицейски управления във връзка с подадени заявления за издаване на документи за самоличност, фирмени дела, дела по досъдебни и съдебни наказателни и граждански производства, държавни и други архиви и пр. Необходимо е вещото лице да ползва всички видове налични сравнителни образци /свободни, условно-свободни, по възможност и експериментални/³. Разбира се тук, както и при идентификационните изследвания следва да важи правилото, че т.нар. „свободни образци“ имат най-висока степен на достоверност, за разлика от експерименталните, особено когато лицето от което произхождат те, няма интерес от обективно заключение на експертизата. Както и че колкото повече са сравнителните образци, толкова по обективно ще е заключението.

У нас не съществуват ограничения и не малко хора имат и ползват по няколко „вида“ подписи в различни документи. Например във връзка с поставена експертна задача, авторът на настоящото изложение следваше да изиска и сравнителен материал от лекар, който заявя и/и демонстрира в експерименталните образци/, че има и ползва пет различни варианта на подписа си /и то като транскрипция/: за лични и официални документи, за болнични листове, за рецепти и др. В друг подобен случай, при вземане на експериментални образци от държавен служител, той положи подписи, съответстващи на тези в документите му за самоличност и заключението на вещото лице беше отрицателно /в смисъл, че оспорваният подпис не е положен от лицето/. Във връзка с оспорването на експертизата обаче, една от страните представи допълнителен официален сравнителен материал /от доста по-ранен период/, чрез който беше променено заключението.

В експертната практика не са единични случаите, когато на вещите лица умишлено „се пробутва“ фалшив сравнителен материал. Например /при изследване на завещание/, към материалите по гражданско дело от една от страните /с правен интерес от разпореджанието в завещанието/ беше приложен в качеството на сравнителен материал оригинал на писмо /кореспонденция/. При сравнителното изследване се установи, че завещанието реално е написано от лицето, което е написало и писмото. Но при последвалото предоставяне /от другата страна по делото/ на сравнителен материал от името на завещателя се установи, че двата сравнителни образци са били изписани от различни лица. В конкретния случай се установява, че когато е било подготвяно и написано завещанието /но от лице различно от истинския

завещател/, целенасочено е бил надлежно подготвен и сравнителен материал във връзка с бъдещото му използване.

В тази връзка и при този вид изследвания не следва да се забравя принципът, че заключението на почерковата експертиза зависи /освен от вътрешното убеждение на вещото лице/ основно от достоверността, количеството и качеството на предоставения сравнителен материал.

Запознаване с допълнителна възможна /налична/ информация относно вариантите на подписите

Както стана дума по-горе, вариантността е едно от основните свойства на почерка, заедно с индивидуалността и относителната устойчивост. Вариантността, която се изразява особено в подписите може да се дължи на различни субективни и обективни причини: напр. на желание от страна на лицето за полагане на подпис по един или друг начин; на случайност при движението на ръката; на здравословно и емоционално състояние на лицето към момента на писането /полагането на подписа/; на моментното състояние на пишещия по отношение на употреба на алкохол, лекарства или упойващи вещества; на положението на тялото на лицето, към момента на полагането; **на писане или полагане на подписи в различни времеви периоди**; на пишещия прибор; на наличието /отсъствието/ или вида на подложката върху която се намира документът, докато се пише върху него; на пространството в което трябва да се положи подписът; на осветеността към момента на писане; дали се пише в превозно средство по време на движение и др.

Често срещани в практиката са и случаите, когато след сключването на брак и промяна на фамилното име /или след развод/, някои от жените да променят и транскрипцията на подписа си. Това разбира се, следва да се има предвид, когато се налага извършването на изследване относно антидатиране на документ.

Във връзка с изложеното, вещото лице следва да направи експертна оценка въз основа на цялостната наличната информация относно съставянето на документа, в това число и откриване на възможности за установяване на допълнителни косвени признаци за антидатираност /напр. чрез бланката на документа/.

Осигуряване /запознаване/ при възможност с медицинска документация

Осигуряването за целите на почерковото изследване на медицинска документация или поне на потвърдена информация /дотогава, доколкото определени заболявания могат да повлияят на писмено-двигателните навици на лицето/ и експертна оценка за евентуалното въздействие за заболяването върху признаците на почерка за здравословното състояние на лицето е особено важно за вещото лице. Тази документация /информация/ може да се извлече от епикризи, болнични листове, смъртни актове, от свидетелски показания и др. Според консултации с лекари¹⁰, направени специално по повод настоящото изложение, най-често срещаните заболявания, които могат да доведат до по-значителни промени в писмено-двигателните навици на човека са от различно естество:

На Централната нервна система:

- травми на мозъка, при които се нарушава тъканта, в която са формирани синопсните центрове, управляващи писмената дейност

Ортопедични-травматологични заболявания:

A/ Счупвания на горен крайник и последици от счупвания:

- счупвания в областта на раменната кост /хумеруса/;
- счупвания в областта на лакътя /олекрана/;
- счупване на костите на предмишницата /лакътна и лъчева кост/;
- счупване в областта на китката и дланта /метакарпални кости, ладиевидна кост/;

B/ Травма на сухожилията и ротаторните мускули на мишницата:

V/ Травма на флексорните мускули и сухожилия на палеца:

Г/ Травма на нервите, лакътен /нервус улнарис/ и лъчев /нервус радиалис/ на предмишницата.

Д/ Травма на дигитален нерв на палеца;

Е/ Травматична ампутация /пълна или частична/ на палеца на ръката;

Ж/ Травматична ампутация /пълна или частична/ на два и повече пръста на ръката;

З/ Алкохолна полиневропатия-тремор на крайниците;

И/ Придобрита деформация на пръстите на ръката вследствие полиартрозни заболявания или лошо зараснала фрактура.

Други болести:

Й/ Паркинсон;

К/ Алцхаймер;

Л/ Инсулт със пареза на горен крайник;

М/ Склероза;

Н/ Множествена склероза;

О/ Синдром на придобрита имунна недостатъчност /СПИН/;

П/ Влошаване на зрението или липса на такова;

Р/ Тежки психически отклонения /при които в криза се подтиска дейността на мозъчните центрове, свързани с писането/.

С/ Възпалителни и дегенеративни ставни заболявания водещи до деструкция на интерфалангеални стави и последващ функционален дефицит

- ревматоиден артрит;

- подагрозен артрит;

- псориатичен артрит;

- осеоартрит на дланите с оформяне на Хеберденови и Бушардови възли.

Разделно изследване на ръкописния текст и /или/ на подписа - обекти в документа

Предвид характера на предстоящото изследване, нещата следва да преценени дали в изследвания обект се съдържат достатъчно изразени в количествено и в качествено отношение признаци на почерка. Следващата стъпка по поставената задача следва да е свързана с разделно изследване на ръкописния текст и /или/ подписа в документа-обект с цел определяне на общите и топографски признаци на почерка изразен в тях. Към общите признаци следва да се отнесат: степента на обработеност, сложността, наклона, размера, разтегнатостта, степента на свързаност, а при подписите и вида на транскрипцията: читаема, нечитаема, монограмна, смесена³ /към настоящия момент част от нещата все още използват при описанието на транскрипцията и терминологията: буквена, щрихова и буквено-щрихова/. Тъм топографските признаци при ръкописните текстове следва да се отнесат: центриране на началното изречение /обръщение/, спазване на леви /десни/ полета; сбиване на някои от думите към края на редовете; наличие на абзаци /нови редове/, със или без спазване на отстояния на началната дума; разположение на думите и изречението спрямо типографските линии /над, върху или пресичайки редовете/; формата на изречението /прави, вълнообразни, в посока нагоре или надолу спрямо линията/; липса или наличие /правилно или неправилно/ на пренасянето на думи; разстояния между думи и редове; наличие и разположение на препинателните знаци; стил на изписване на датата и разположението ѝ в документа спрямо останалите реквизити; наличие и вид на съкращения; форма на скобите при пропуснати думи; разположение и стил на налични номерирания на страниците; начин на задрасквания на думи и др.

Разделното изучаване на общите и топографските признаци на изследвания обект/и/ е важно, тъй като обикновено във времето те търпят в една или друга степен промени, вследствие на промяна на писмените навици на лицето. Това обаче от

своя страна пък би спомогнало за последващото им комплексно съпоставяне със сравнителни образци от различни периоди.

Разделяне на ръкописните текстове /подписи/ - сравнителни образци по групи

Разделянето на ръкописните текстове - сравнителни образци по групи, съобразно датировките им /периодите на изготвяне/ е необходимо за по-нататъчното прецизно съпоставяне с тези на обектите. Смятаме за целесъобразно и по възможност те да бъдат групирани най-общо по години, а в зависимост от количеството им – дори и по месеци /при условие, че съществува надеждност относно датировките им/.

Разделно и сравнително изследване на общите, топографските и частните признаци на сравнителните образци

Разделното и сравнителното изследване на общите, топографските и частните признаци на сравнителните образци /както на тези от един и същи период, така и със другите налични времеви периоди/ е необходимо за извършването на задълбочена експертна оценка /анализ/ на евентуалните промени в признаците. По този начин /както и на базата на цялостната допълнителна информация относно евентуални заболявания/ биха могли да се изследват и анализират устойчивостта и промените на почерка във времето: в минал период /по отношение датата на обекта/, около и към момента на датирането на обекта, както и в последващите периоди. Следва да се установи има ли значителни промени в признаците, в кои периоди са изразени, и евентуално на какво биха могли да се дължат те. По отношение на подписа /освен признаците на почерка/ следва да се проследи като цяло и устойчивостта на „автоматизираността“ на движението.

Извършване на идентификационно изследване

Извършването на идентификационно изследване /ако такова до този момент не е извършено/ за категорично установяване авторството на ръкописния текст /подписа/ в документа, задължително трябва да предхожда работата на вещото лице, чиято задача е свързана с установяването на антидатираниост. В настоящото изложение няма да се спираме на методиката за извършването на подобно изследване, тъй като тя подробно е описана в криминалистическата литература.²⁴⁸

Съпоставяне на общите, топографските и частните признаци на ръкописния текст /подпис/ - обект/и/ със съответните сравнителни образци

9.1. Следващ етап в изследването е съпоставянето /сравнението/ на общите, топографските и частните признаци на ръкописния текст /подпис/ - обект/и/ със съответните сравнителни образци. Според нас е препоръчително да се започне от същия или /най-близкия/ на обекта датиран период и извършване на експертна оценка относно вероятността датирането на обекта да е автентично.

9.2. Следващата стъпка е свързана със съпоставянето /сравнението/ на общите, топографските и частните признаци на ръкописния текст /подпис/ - обект/и/ поотделно със съответните сравнителни образци от предишни и последващи датирането му периоди и извършване на експертна оценка относно вероятността датирането на обекта да е извършено в някой от тези периоди. Това е и най-сложната част от подобен вид изследвания, тъй като тук не става въпрос само за принципно /съобразно методиката/ сравнително изследване на общите и частни признаци, а и за оценка на евентуалните промени /нюанси/ на тези признаци във времето. Не трябва да се оставя без внимание и фактът, че принципно е възможно част от ръкописният текст в документа да е написан в един времеви период, а друга част /и най-вече подписът да е положен/ в друг времеви период. /В практиката има установени случаи, например когато завещателят е написал текста в един времеви период, а е положил подписа си много по-късно/.

²⁴⁸ Вж. Литературни източници 1, 2 и 3.

Извеждане на аргументирано заключение

Извеждането на аргументирано заключение относно наличието на антидатираност по признаците на почерка следва да бъде направено след подробен анализ на резултатите от съпоставянето на обекта /те/ със съответните сравнителни образци от различните периоди, в съчетание с другата налична информация /например медицинска, свидетелски показания и пр./. Възможно е да се установи антидатиране на документа, без /дори и приблизително/ да се установи към кой времеви период /съобразно сравнителните образци/ е относимото /в смисъл кога е написан текстът или е положен подписът/. Подобен резултат би се получил в случай, че не се разполага с достатъчно количество сравнителен материал /в това число и от различни времеви периоди/.

Според нас, ако едно изследване за антидатиране е възможно да се направи по предлагания по-горе начин /само на основа на признаците на почерка, а не и на косвени признаци/ заключението би следвало да има само вероятностен характер. И то ако сравнителните образци са достатъчно по обем и от различни периоди /предшествващи, съпътстващи и последващи/ датирания изследван документ. Но дори и в този случай не следва да се очаква, че вещото лице ще е в състояние да определи с точност до дни или месец и година кога е съставен документът.

В заключителната част на експертизата следва да се посочи, „...че при изследването се установява, че ръкописният текст /подпис/ съответства /не съответства/ на този /тези/ сравнителни образци от периода на година“. В този смисъл, според нас, принципно са възможни следните изводи /и заключения/:

A/ Вероятни положителни /относно антидатирането/ заключения:

1. Експертизата допуска, че е налице антидатиране, но не може да се отговори на въпроса, в кой период реално е написан текстът /или е положен подписът/ в документа;

2. Експертизата допуска, че е налице антидатиране и текстът в изследвания документ вероятно е написан /подписът е положен/ в периода на /.... година/;

3. Експертизата допуска, че е налице антидатиране само по отношение на ръкописния текст /или само на подписа/;

4. Експертизата не изключва вероятността документът да е бил антидатиран /без да може да отговори на въпроса, кога реално е извършено това/;

Б/ Отрицателни /относно антидатирането/ заключение:

5. Експертизата допуска, че не е налице антидатиране на документа;

6. Експертизата установява, че документът не е антидатиран /категоричността в този случай, според нас следва да е аргументирана на основата и на други косвени признаци/;

В/ Други заключения:

7. Експертизата не може да отговори дали е налице антидатираност на ръкописния текст /подписа/ в документа.

Протокол и онагледяване на експертизата

Протоколът за подобен вид изследване за антидатираност на документа по признаците на почерка следва да има вид и последователност на изложението, съобразно общоприетата форма /стандарт/ за почерковите изследвания³. По отношение на онагледяването следва да се отбележи, че е необходимо освен илюстрации на изследваните ръкописни текстове, протоколът да съдържа и тези сравнителни образци от период/и/, в които се откриват съответствия в признаците. Допълнителните обозначения върху тях /стрелки, кръгчета и др./ биха улеснили възприемането на аргументите на вещото лице в контекста на изследователската част на протокола и направените от него изводи.

В заключение може да се каже, че една от целите на настоящото изложение относно възможностите за установяване на антидатиране на документи по признаците на почерка е и да се положи едно ново начало в сферата на почерковите изс-

ледвания, въз основа на досегашните теоретичните постановки, методики и практики и натрупания в тази насока експертен опит. Предвид малкия практически опит по установяване на антидатираност /по признаците на почерка/ и все по-често налагащата се необходимост от извършването и на подобни изследвания, би било добре ако се създаде, обсъди и приеме на научно-експертно ниво обоснована методика за подобен вид експертизи. За основа на подобни обсъждания може да послужи както настоящата статия, така и резултатите от бъдещи емпирични проучвания в тази насока. Безспорно, от голяма полза в случая ще са и мненията и различните експертни заключения на вещи лица в конкретната област.

Литература:

1. Георгиев, Л. Криминалистическо изследване на ксерографски и други копия на подписи. Годишник на Русенски университет „Ангел Кънчев“, 2012 г.
2. Георгиев, Л. Сравнителните образци при почерковите изследвания. Годишник на Русенски университет „Ангел Кънчев“, 2011 г.
3. Кръстева, Т. Към въпроса за определяне възрастта на документи, написани с мастила и химикални пасти. Трудове на НИКК-МВР том 25 / 2002 г.
4. Несторов, Д. Ръководство за извършване на съдебно-почеркови експертизи с идентификационна цел – 1 част, НИКК-МВР, 2010 г.
5. Несторов, Д. Ръководство за извършване на съдебно-почеркови експертизи с идентификационна цел – НИКК-МВР, 2013 г.
6. Несторов, Д., Ст. Бенчев. Ръководство за определяне строежа на буквените и цифровите знаци в българския език за нуждите на съдебно-почерковата експертиза, НИКК-МВР, 2009 г.
7. Протокол № 12 / 13.03.2012 г. за изготвена от специалисти-вещи лица Татяна Кръстева и Петко Тодоров от НИКК-МВР техническа експертиза на документ със задача установяване на антидатиране
8. Протокол от 15.07.2013 г. за изготвена от доц. д-р Людмил Георгиев - вещо лице от списъчния състав на СГС, почеркова експертиза, със задача установяване на антидатиране в документ по признаците на почерка
9. Протокол от 17.04.2013 г. за изготвена от доц. д-р Людмил Георгиев - вещо лице в списъчния състав на СГС, почеркова експертиза, със задача установяване на антидатиране в документ по признаците на почерка
10. В медицинския им аспект, консултациите по настоящия материал са направени с д-р Надежда Капанджиева и ст.м.с. Донка Вълева

За контакти:

Доц. д-р Людмил Руменов Георгиев,
Юридически факултет при Русенски университет „Ангел Кънчев“
ludmil_georgiev@abv.bg